

Preadvies
van
de Adviescommissie Strafrecht
inzake

Aanwijzing College van procureurs-generaal rechtsbijstand voorafgaand aan het politieverhoor

Inleiding

Op 23 februari 2009 heeft de adviescommissie een advies uitgebracht naar aanleiding van de zaken Salduz en Panovits van het EHRM. Dit advies wordt bijgevoegd. De conclusie van de ACS was kort samengevat dat, op basis van deze uitspraken van het EHRM, de verdachte:

- voorafgaande aan het eerste politieverhoor beter dient te worden geïnformeerd over zijn verdedigingsrechten; dat dit niet alleen mondeling maar ook schriftelijk zou moeten gebeuren in een taal die de verdachte begrijpt in een zogenaamde '*letter of rights*';
- het recht heeft om voorafgaand aan het politieverhoor een raadsman te consulteren;
- vanaf het moment dat een aanvang wordt gemaakt met de politieverhoren, overleg moet kunnen hebben met zijn raadsman;
- het recht heeft op aanwezigheid van de raadsman tijdens de politieverhoren;
- tijdens de politieverhoren ook daadwerkelijk rechtsbijstand moet kunnen krijgen van zijn raadsman en dat de rol van de raadsman niet beperkt kan worden tot passieve aanwezigheid.

Vervolgens heeft de Hoge Raad op 30 juni 2009 (LJN BH3079, BH3081, BH3084) uitspraak gedaan over de implicaties van de Salduz jurisprudentie van het EHRM en kort samengevat bepaald dat uit deze jurisprudentie moet worden afgeleid dat de verdachte voor zijn eerste verhoor moet worden gewezen op het recht om een advocaat te raadplegen en het recht heeft op consultatie van een advocaat voorafgaande aan het eerste politieverhoor. De Hoge Raad leidt uit deze jurisprudentie niet af dat een verdachte het recht heeft op bijstand van een advocaat tijdens het politieverhoor. Wat de jeugdige verdachte betreft is de Hoge Raad echter van oordeel dat deze wel recht heeft op bijstand door een raadsman of vertrouwenspersoon tijdens het politieverhoor. Vormverzuimen dienaangaande dienen volgens de Hoge Raad, na een daartoe strekkend verweer, tot gevolg te hebben dat verklaringen die zijn afgelegd zonder dat de verdachte voorafgaande aan het verhoor een advocaat heeft kunnen raadplegen, alsmede bewijsmateriaal dat als rechtstreeks gevolg van een dergelijke verklaring is verkregen, worden uitgesloten van het bewijs. Hetzelfde is mutatis mutandis van toepassing op verklaringen die door een minderjarige zijn afgelegd zonder bijstand tijdens de politieverhoren van een raadsman of vertrouwenspersoon.

Om invulling te geven aan het recht op consultatie van een advocaat voorafgaande aan het verhoor en ingeval van jeugdige verdachten het recht op bijstand tijdens het politieverhoor, heeft het College van procureurs-generaal een Aanwijzing Rechtsbijstand Politieverhoor voorbereid waarin een praktische uitvoeringsregeling wordt vastgelegd totdat middels wetgeving zal zijn voorzien in een regeling van bijstand door een advocaat in de fase van het politieverhoor.

Dit preadvies wordt gegeven naar aanleiding van het concept van de Aanwijzing Rechtsbijstand Politieverhoor d.d. 12 november 2009.

Voordat op de praktische aspecten van de regeling wordt ingegaan wil de ACS echter nogmaals aandacht vragen voor de principiële aspecten van de bijstand in de fase van het politieverhoor, mede naar aanleiding van nieuwe jurisprudentie van het EHRM.

Bijstand gedurende het politieverhoor en afstand van recht

De ACS blijft van oordeel dat de Salduz doctrine van het EHRM impliceert dat de verdachte niet alleen recht heeft op consultatie van een advocaat voorafgaande aan het eerste politieverhoor maar ook op bijstand tijdens de politieverhoren. Dit volgt niet alleen uit de ratio van de uitspraken van het EHRM, waarop in het voorgaande preadvies van 23 februari 2009 reeds uitvoerig is ingegaan, maar kan ook worden afgeleid uit de bewoordingen van de vele uitspraken die door het EHRM nadien zijn geweest, waarin herhaaldelijk formuleringen worden gebruikt als “the applicants were interrogated (of questioned) in the absence of a lawyer¹ of “the applicant’s statement was taken by the police in the absence of a lawyer”² of “during the arrest and subsequent questioning by the police and the prosecution authorities the applicant was not assisted by a lawyer”³, waarop vervolgens een schending wordt geconstateerd van art. 6 lid 3 sub 1 van het EVRM.

Van belang is voorts te wijzen op twee recente uitspraken van het EHRM, die door het EHRM zelf als categorie 1 zaken zijn bestempeld.⁴ In de zaak Pishchalnikov tegen Rusland⁵ had de klager, ondanks een verzoek zijnerzijds, geen rechtsbijstand toen hij bekennende verklaringen tegenover de politie aflegde. Volgens de Russische regering had hij bij de vervolghoren bijstand geweigerd en dus ging het ook om de vraag of Pishchalnikov afstand van zijn recht op bijstand van een advocaat tijdens de verhoren had gedaan. Het EHRM acht de omstandigheden dat betrokkene is geweest op zijn zwijgrecht en een formulier heeft gekregen waarin zijn rechten staan vermeld, onvoldoende om aan te nemen dat hij – door verklaringen af te leggen tegenover de politie – afstand had gedaan van zijn recht op rechtsbijstand. Het EHRM overweegt expliciet dat een verdachte die te kennen heeft gegeven alleen via een raadsman mee te willen werken, niet verder zou mogen worden verhoord totdat rechtsbijstand beschikbaar is gesteld tenzij de verdachte zelf initiatief neemt tot verdere communicatie, uitwisseling of gesprekken met de autoriteiten. Het EHRM gaat daarbij uitgebreid in op de omstandigheid dat Pishchalnikov mogelijk niet beschikte over voldoende kennis, ervaring of zelfvertrouwen om, zonder het advies en bijstand van een advocaat keuzes te maken.

Van groot belang zijn de volgende passages:

1. The Court considers that the right to counsel, being a fundamental right among those which constitute the notion of fair trial and ensuring the effectiveness of the rest of the foreseen guarantees of Article 6 of the Convention, is a prime example of those rights which require the special protection of the knowing and intelligent waiver standard. It is not to be ruled out that, after initially being advised of his rights, an accused may himself validly waive his rights and respond to interrogation. However, the Court strongly indicates that additional safeguards are necessary when the accused asks for counsel because if an accused has no lawyer, he has less chance of

¹ EHRM 23 juni 2009, nr. 15737/02, Öngun v. Turkije; EHRM 28 juli 2009, nr. 74307/01, Gök and Güler v. Turkije, § 7,8 en 56; EHRM 23 juni 2009, nr. 15737/02, Öngun v. Turkije; EHRM 6 oktober 2009 Gürova v. Turkije, nr. 22088/03 § 5 en 13;

² EHRM 13 oktober 2009, Fatma Tunc v. Turkije, nr. 18532/05, § 6

³ EHRM 31 maart 2009, Plonka v. Polen, nr. 20310/02, § 7 en 41.

⁴ Sinds enige tijd bevat de HUDOC database een categorisering van zaken, welke categorisering via de link ‘notice’ bij de uitspraak kan worden geraadpleegd:

1. = High importance, Judgments which the Court considers make a significant contribution to the development, clarification or modification of its case-law, either generally or in relation to a particular State.

2. = Medium importance, Judgments which do not make a significant contribution to the case-law but nevertheless do not merely apply existing case-law.

3. = Low importance, Judgments with little legal interest - those applying existing case-law, friendly settlements and striking out judgments (unless these have any particular point of interest).

⁵ EHRM 24 september 2009, Pishchalnikov v. Rusland, nr. 7025/04, NJB 2009, 1994, p. 2567.

being informed of his rights and, as a consequence, there is less chance that they will be respected.

79. [...] A caution given by the investigating authorities informing an accused of the right to silence is a minimum recognition of the right, and as administered it barely meets the minimum aim of acquainting the accused with the rights which the law confirms on him (see, for similar finding, *Panovits*, cited above, § 74). In the Court's view, when an accused has invoked his right to be assisted by counsel during interrogation, a valid waiver of that right cannot be established by showing only that he responded to further police-initiated interrogation even if he has been advised of his rights. Moreover, the Court is of the opinion that an accused such as the applicant in the present case, who had expressed his desire to participate in investigative steps only through counsel, should not be subject to further interrogation by the authorities until counsel has been made available to him, unless the accused himself initiates further communication, exchanges, or conversations with the police or prosecution.

80. [...] Furthermore, the Court does not rule out that, in a situation when his request for assistance by counsel had been left without adequate response, the applicant who, as it follows from the case file, had had no previous encounters with the police, did not understand what was required to stop the interrogation. The Court is mindful that the applicant may not have had sufficient knowledge, experience, or even sufficient self-confidence to make the best choice without the advice and support of a lawyer. It is possible that he did not object to further questioning in the absence of legal assistance, seeing the confession (true or not) as the only way to end the interrogation. Given the lack of legal assistance the Court considers it also unlikely that the applicant could reasonably have appreciated the consequences of his proceeding to be questioned without the assistance of counsel in a criminal case concerning the investigation of a number of particularly grave criminal offences

Deze passages stellen niet alleen extra eisen aan het doen van afstand van het recht op bijstand van een advocaat, maar impliceren ook duidelijk dat het hierbij gaat om bijstand tijdens de politieverhoren.

Van gelijk gewicht zijn de overwegingen van het EHRM in de zaak *Dayanan v. Turkije*⁶ waarin de klager eveneens is verhoord zonder bijstand van een advocaat, maar zich op zijn zwijgrecht heeft beroepen en geen verklaringen heeft afgelegd. Het verweer van de Turkse regering in deze zaak, dat klager niet in zijn verdedigingsrechten was geschaad omdat hij geen belastende verklaringen had afgelegd, treft bij het EHRM geen doel. Het EHRM onderstreept dat, afgezien van de bijstand tijdens de verhoren, de verdachte vanaf de allereerste fase van de vrijheidsbeneming recht heeft op het hele scala aan interventies die verbonden zijn aan de rechtsbijstand van een advocaat zoals een bespreking van de zaak, de organisatie van de verdediging, het zoeken naar ontlastende informatie, het voorbereiden van verhoren, ondersteuning van de verdachte in stressvolle situaties en controle van de detentieomstandigheden. Volgens het EHRM zijn dit fundamentele aspecten van de verdediging die de advocaat vrijelijk moet kunnen uitoefenen:

2. *Comme le souligne les normes internationales généralement reconnues, que la Cour accepte et qui encadrent sa jurisprudence, un accusé doit, dès qu'il est privé de liberté, pouvoir bénéficier de l'assistance d'un avocat et cela indépendamment des interrogatoires qu'il subit (pour les textes de droit international pertinents en la matière, voir *Salduz*, précité, §§ 37-44). En effet, l'équité de la procédure requiert que l'accusé puisse obtenir toute la vaste gamme d'interventions qui sont propres au conseil. A cet égard, la discussion de l'affaire, l'organisation de la défense, la recherche des preuves favorables à l'accusé, la préparation des interrogatoires, le soutien de l'accusé en détresse et le contrôle des conditions de détention sont des éléments fondamentaux de la défense que l'avocat doit librement exercer.*

⁶ Eveneens een zaak met *importance level 1*: EHRM 13 oktober 2009, *Dayanan v. Turkije*, nr. 7377/03.

De geciteerde uitspraken maken duidelijk dat niet licht kan worden aangenomen dat er afstand is gedaan van het recht op bijstand van een advocaat in de fase van de politieverhoren en dat het ook nauwelijks voorstelbaar is hoe in de praktijk effectief bijstand kan worden verleend zonder de mogelijkheid van de advocaat om bij de verhoren aanwezig te zijn.

De ACS betreft dan ook de terughoudende benadering van de Hoge Raad in het arrest van 30 juni 2009 en voorziet dat deze interpretatie zal resulteren in een Straatsburgse veroordeling zodra deze kwestie in een Nederlandse zaak daar zal worden voorgelegd.

De ACS dringt erop aan dat bij de aangekondigde aanpassingen van het Wetboek van Strafvordering niet zal worden gekozen voor een minimalistische benadering, die volgens de ACS niet alleen onder de grens is van de huidige Straatsburgse norm is, maar ook onder de grens ligt van vergelijkbare regeling dienaangaande in de meeste EU lidstaten.⁷ Dit betekent dat de verdachte niet alleen recht heeft op consultatie van een raadsman voorafgaande aan het eerste politieverhoor maar ook het recht heeft op bijstand tijdens de politieverhoren en dat ook de rol van de advocaat tijdens het politieverhoor – in casu met name relevant voor het politieverhoor van minderjarigen – gelet op de overwegingen van het EHRM in de zaken Pishchalnikov en Dayanan niet beperkt mag worden tot het slechts passief aanwezig zijn tijdens het politieverhoor, zonder in de gelegenheid te worden gesteld indien de verdachte dit wenst, deze tijdens het verhoor te adviseren, een time out te vragen en naast de verdachte plaats te nemen, kortom alle verdedigingsrechten uit te oefenen die de raadsman in het belang van de verdediging acht.

De concept Aanwijzing rechtsbijstand politieverhoor d.d. 12 november 2009

Het voorgaande gezegd zijnde wordt hierna meer in detail ingegaan op de concept Aanwijzing waarbij de ACS in zijn algemeenheid opmerkt dat Aanwijzing niet de geest uitademt geschreven te zijn vanuit het belang van de verdachte, maar vooral uitgaat van de invalshoek hoe er minimaal en formalistisch kan worden voldaan aan de eisen die (volgens de Hoge Raad) uit de Salduz doctrine voortvloeien. Daarmee wordt de fundamentele boodschap van de Salduz doctrine, namelijk dat de verdachte tijdens de precaire fase van de politieverhoren recht moet krijgen op effectieve en adequate rechtsbijstand, wil er sprake zijn van een eerlijk proces, miskend.

Algemeen

1. In de aanwijzing dient naar de mening van de ACS uitdrukkelijk te worden opgenomen dat bij zowel het telefonisch contact met een raadsman als de consultatiebijstand de vertrouwelijkheid van de consulten gewaarborgd wordt en dat dit ook tevoren aan verdachten moet worden medegedeeld.
2. De ACS kan zich vinden in de categorie-indeling van zaken, maar niet (helemaal) in de daarna beschreven handelwijze per categorie. Afstand van bijstand van een raadsman dient in categorie B en C volgens de ACS slechts mogelijk te zijn na (telefonisch) consult met een advocaat, dus niet (slechts) op basis van een mondelinge mededeling van de politie zoals in de concept Aanwijzing is opgenomen (zie de overwegingen in de zaak Pishchalnikov hiervoor).
3. De duur van het voorafgaande consult dient niet strikt te worden vastgelegd op 30 minuten. Dit kan weliswaar als een richtlijn worden aangenomen in eenvoudige zaken in de categorie B en C maar in de Aanwijzing zou moeten worden opgenomen dat afhankelijk van de aard van de zaak en op verzoek van de raadsman hiervan kan worden afgeweken. Meer specifieke richtlijnen zijn hiervoor niet te geven. Met name voor categorie A feiten is het bepaald denkbaar dat voor een goed advies meer dan 30 minuten nodig is. Ook de psychische toestand van een verdachte kan grond worden voor een langere consultatietijd. Het moet

⁷ Zie in dit verband ook A.A. Franken, Zuinigheid troef, DD 2009, p. 777-792 en Taru Spronken e.a. EU Procedural Rights in Criminal Proceedings, Maklu, 2009, p. 50 e.v. ook te raadplegen via <http://arno.unimaas.nl/show.cgi?fid=16315>.

mogelijk zijn hierover in redelijkheid van geval tot geval afspraken te maken als 30 minuten consultatietijd onvoldoende blijkt te zijn.

4. Het verdient aanbeveling naast de mondelinge mededeling aan de verdachte van diens rechten, tevens schriftelijke informatie te verstrekken in eenvoudige gestandaardiseerde taal, over de rechten die de verdachte heeft in de beginfase van het onderzoek (recht op consultatie, zwijgrecht etc). De ACS heeft vernomen dat van de zijde van de politie het verzoek is gekomen aan de Orde om een folder op te stellen, die door de politie kan worden uitgedeeld aan verdachten, waarin staat wat een advocaat kan betekenen voor een verdachte. De ACS juicht een dergelijk initiatief toe en verwijst naar de praktijk van Engeland en Wales waarin een dergelijke *Letter of Rights* in 47 talen voorhanden is (zie voor deze *Letter of Rights* de website: <http://police.homeoffice.gov.uk/operational-policing/powers-paces-codes/rights-entitlements-foreign-lang>)
Het verstrekken van deze schriftelijke informatie mag echter niet in de plaats komen van een (telefonisch) consult met een raadsman met het oog op het afstand doen van rechtsbijstand (Zie wederom Pishchalnikov).
5. De aanrijtijden lijken in de Aanwijzing zeer strikt te worden gehanteerd. De ACS wil er echter op wijzen dat het EHRM in de zaak Pishchalnikov uitdrukkelijk heeft aangegeven dat met verhoren niet mag worden begonnen indien de verdachte nog geen gelegenheid heeft gehad een raadsman te consulteren en daar wel aanspraak op heeft gemaakt. Dat betekent dat in de praktijk met aanrijtijden soepel dient te worden omgegaan en dat er niet mag worden begonnen met het verhoren voordat de raadsman een redelijke termijn is gegund om ter plaatse te zijn.

Verhoorbijstand voor minderjarige verdachten

6. Voor de verhoorbijstand voor minderjarige verdachten is in de Aanwijzing een regeling opgenomen voor bijstand door een raadsman of door een andere vertrouwenspersoon. Ook hier geldt (des te meer) dat afstand van het recht op een voorafgaand consult, alsmede van het recht op bijstand gedurende het verhoor, alleen na (telefonisch) consult met een advocaat mogelijk is.
7. Indien de verdachte ook na (telefonisch) consult met een advocaat kiest voor de aanwezigheid van een vertrouwenspersoon, dan zal voorafgaand aan het eerste verhoor ook een vertrouwelijk gesprek met de vertrouwenspersoon moeten kunnen plaatsvinden. Hierin voorziet de Aanwijzing nu niet.
8. De ACS acht het onbegrijpelijk dat de Aanwijzing niet van toepassing is op verdachten die jonger zijn dan 12 jaar. Immers ook deze jonge verdachten kunnen worden opgehouden voor verhoor, dus *'deprived of their liberty'* en juist dergelijke jonge kinderen zijn extra kwetsbaar en dienen bijstand te krijgen van een advocaat of een vertrouwenspersoon. Dat tegen 12-minners geen strafvervolging kan worden ingesteld kan geen argument zijn bijstand voor en tijdens de verhoren te onthouden. Politieverhoren worden door volwassenen al vaak als traumatisch ervaren. Het is volstrekt onverantwoord kinderen onder de 12 jaar te verhoren zonder de aanwezigheid van een raadsman of vertrouwenspersoon. Deze kinderen dienen dan ook onder het bereik van de regeling voor minderjarigen te vallen.
9. De ACS acht het onjuist dat voor de aanwezigheid van de raadsman/trouwenspersoon tijdens de politieverhoren wordt aangesloten bij de voorwaarden die gelden voor het Experiment Raadsman bij Politieverhoor in de arrondissementen Rotterdam en Amsterdam. Gelet op de hiervoor vermelde jurisprudentie van het EHRM in de zaken Pishchalnikov en Dayanan als ook de bijzondere overwegingen van het EHRM ten aanzien van minderjarige verdachten in de zaak Panovits dient de advocaat in staat te worden gesteld ook tijdens het verhoor zo nodig de minderjarige verdachte voor te lichten en te beschermen tegen ongewilde incriminerende verklaringen indien het verloop van het verhoor daartoe noopt. De volgende overweging in § 67 in de zaak Panovits is hierbij van belang:

"In its case-law on Article 6 the Court has held that when criminal charges are brought against a child, it is essential that he be dealt with in a manner which takes full account of his

age, level of maturity and intellectual and emotional capacities, and that steps are taken to promote his ability to understand and participate in the proceedings (see T. v. the United Kingdom [GC], no. 24724/94, 16 December 1999, § 84). The right of an accused minor to effective participation in his or her criminal trial requires that he be dealt with with due regard to his vulnerability and capacities from the first stages of his involvement in a criminal investigation and, in particular, during any questioning by the police. The authorities must take steps to reduce as far as possible his feelings of intimidation and inhibition (see, mutatis mutandis, T. v. the United Kingdom, cited above, § 85) and ensure that the accused minor has a broad understanding of the nature of the investigation, of what is at stake for him or her, including the significance of any penalty which may be imposed as well as of his rights of defence and, in particular, of his right to remain silent (mutatis mutandis, S.C. v. the United Kingdom, no. 60958/00, § 29, ECHR 2004-IV). It means that he or she, if necessary with the assistance of, for example, an interpreter, lawyer, social worker or friend, should be able to understand the general thrust of what is said by the arresting officer and during his questioning by the police (ibid).”

In de door het EHRM voorgeschreven benadering past niet dat de advocaat of vertrouwenspersoon niet naast de minderjarige verdachte in de verhoorkamer kan plaats nemen of alleen zou mogen ingrijpen als er sprake is van ongeoorloofde pressie. In de Aanwijzing wordt onvoldoende rekening gehouden met het feit dat het protocol voor het Experiment Raadsman bij Politieverhoor tot stand is gekomen op basis van het destijds door alle betrokken partijen aangenomen uitgangspunt dat op grond van de Straatsburgse jurisprudentie uit art. 6 EVRM geen recht op bijstand tijdens de politieverhoren kon worden afgeleid. Pure aanwezigheid bij de verhoren werd vanuit de verdediging gezien reeds als winst aangemerkt ten opzichte van het geheel niet aanwezig kunnen zijn bij de verhoren, alhoewel de bezwaren tegen de beperkte mogelijkheden voor de advocatuur tijdens het politieverhoor steeds zijn blijven bestaan. Deze beperkte rol van de advocaat tijdens de politieverhoren is na de Salduz jurisprudentie niet meer houdbaar.

Bijzondere gevallen

10. In de Aanwijzing staat dat indien voorafgaande aan het eerste inhoudelijke verhoor al wordt overgegaan tot inverzekeringstelling van de verdachte, het eerste verhoor plaats vindt voor de hulpofficier van justitie ingevolge art. 57 Sv. De aanwijzing bepaalt vervolgens dat dit verhoor een “zeer beperkt verhoor” is en dat de inhoud hiervan in de regel niet relevant zal zijn voor de bewijsvoering in de zaak. De ACS wijst erop dat de verdachte ingevolge art. 57 lid 2 Sv recht heeft op bijstand van een raadsman tijdens dit verhoor, hetgeen betekent dat de regeling onverkort van toepassing hoort te zijn op de verhoren die door de hulpofficier van justitie worden afgenomen. Hiervoor dient geen uitzonderingssituatie te worden gecreëerd.
11. Bij het ontstaan van nieuwe verdenkingen tijdens het verhoor dient naar de mening van de ACS in alle gevallen de verdachte in de gelegenheid te worden gesteld zijn raadsman opnieuw te consulteren. Het is volstrekt onbegrijpelijk dat in de Aanwijzing wordt aangenomen dat de verdachte ook ten aanzien van deze feiten – die kennelijk pas tijdens een verhoor opkomen – in het gesprek met de raadsman zijn procespositie heeft kunnen bepalen. Het is immers goed mogelijk dat de verdachte in het geheel geen weet heeft van mogelijke nieuwe verdenkingen. Het onderscheid tussen soortgelijke nieuwe feiten en ongelijksoortige feiten is in dit kader evenmin relevant.
12. Het is ook niet verdedigbaar dat een eerder aangehouden verdachte die in eerste instantie afstand heeft gedaan van het recht op consultatiebijstand, als hij opnieuw wordt aangehouden dit recht zou hebben verspeeld. Dit is in de eerste plaats niet in overeenstemming met de eisen die aan het afstand doen van het recht op bijstand door het EHRM worden gesteld, Bovendien kan de situatie bij de tweede aanhouding geheel anders zijn en moet de verdachte kunnen terugkomen op een eerder gedane afstand. Hierbij doet ook de categorie van de zaak niet ter zake.

Tot slot kan worden opgemerkt dat de Adviescommissie Strafrecht de experimenten in verschillende politiedistricten steunt waarbij door advocaten op het politiebureau diensten worden gedraaid zodat het recht op voorafgaande consulten gemakkelijker kan worden gerealiseerd en kosten en reistijd kan worden bespaard. Wel dient volgens de ACS regelmatig te worden gerouleerd en is het zaak om kwaliteitseisen te stellen aan de advocaten die dergelijke diensten gaan verrichten.

Rotterdam, 17 november 2009

Adviescommissie Strafrecht
Mr. T.N.B.M. Spronken, voorzitter,
namens deze, mr. R. Hoogendoorn, secretaris